

**Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді
Міністерства освіти і науки України
Всеукраїнська екологічна ліга**

Освіта для збалансованого розвитку: перспективи в Україні

**Матеріали II Всеукраїнського форуму
13–14 квітня 2016 р.**

Київ 2016

УДК 37.014:341.123 (094.2)
ББК 74.04 (0) Ж
С 83

Освіта для збалансованого розвитку: перспективи в Україні : матеріали II Всеукраїнського форуму «Освіта для збалансованого розвитку» (Київ, 13–14 квітня 2016 р.). – К. : Центр екологічної освіти та інформації, 2016. – 188 с.

ISBN 978-617-7130-03-0

Видання містить матеріали II Всеукраїнського форуму «Освіта для збалансованого розвитку», проведеного Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді МОН України та Всеукраїнською екологічною лігою за сприяння Міністерства освіти і науки України, Національної екологічної ради України, Інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України.

Метою Форуму є об'єднання зусиль та сприяння співпраці органів державної влади та місцевого самоврядування, навчальних закладів, наукових установ, громадських організацій для впровадження в Україні освіти для збалансованого розвитку, активізації міжнародного освітнього співробітництва.

У збірці наведено матеріали дискусії щодо стратегічних орієнтирів в освіті для збалансованого розвитку в Україні, підсумки та перспективи для збалансованого розвитку в усіх освітніх ланках, висвітлено крапці практики у цій сфері.

Велику увагу приділено питанням діяльності громадських організацій, релігійних громад, впливу засобів масової інформації в реалізації освіти для збалансованого розвитку.

У доповідях учасників підкреслено необхідність впровадження освітнього модуля «Основи стратегії збалансованого розвитку» в навчальні заклади України.

Матеріали II Всеукраїнського форуму будуть корисними для науковців, викладачів вищих навчальних закладів, учителів-практиків позашкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, працівників дошкільних установ, представників органів державної влади та місцевого самоврядування, менеджерів з еколого-освітньої роботи установ природно-заповідного фонду, бізнес-структур, природоохоронних громадських організацій, ЗМІ.

УДК 37.014:341.123 (094.2)
ББК 74.04 (0) Ж
С 83

ISBN 978-617-7130-03-0

ЕКОЛОГІЧНІ ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Воронцова І. А., кандидат біологічних наук, доцент кафедри спортивно-педагогічних та біологічних дисциплін Харківської гуманітарно-педагогічної академії

Влащенко С. В., кандидат біологічних наук, науковий співробітник національного природного парку «Гомільшанські ліси»

Вишня О. В., викладач Харківського національного медичного університету

Більшість політичних, економічних, соціальних, екологічних, культурологічних глобальних викликів, що постали сьогодні перед людством, пов'язані з кризою відносин суспільства з природою.

Серед них особливо гострими є проблеми: вичерпання природних ресурсів і деградація компонентів природи, перевищення рівня антропогенного навантаження на природу, над можливостями екологічної місткості планети, нерівномірний доступ населення ряду держав до ресурсів планети, невідповідність чисельності населення можливостям забезпечення його певними видами ресурсів тощо. З-поміж інших доцільно навести нерівномірність обсягів споживання деяких видів ресурсів, доступу до чистої води, загострення проблеми бідності й значного погіршення умов життя сотень мільйонів мешканців планети.

Ще у 1998 році в Постанові Верховної ради України за № 188/98-ВР «Про Основні напрямки державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [1], яка була розроблена відповідно до статті 16 Конституції України, було зазначено: «Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову. Ці та інші чинники, зокрема низький рівень екологічної свідомості суспільства, призвели до значної деградації довкілля, що привело до різкого погіршення стану здоров'я людей, зменшування народжуваності та збільшення смертності, а це загрожує вимиранням і біологічно-генетичною деградацією народу України». Таким чином, тотальне погіршення екологічного стану навколишнього природного середовища загрожує людству повільним вимиранням.

Аналізуючи стан речей в нашій державі, можна зазначити:

– на початок ХХІ століття Україна посідає одне з перших місць у світі за рівнем споживання енергії, води та інших ресурсів на одиницю ВВП;

– обсяги промислових відходів на душу населення перевищують аналогічні показники багатьох країн світу. Водночас, вона має значні й різноманітні природні ресурси, які протягом тривалого історичного періоду зазнавали масштабної екстенсивної експлуатації. Внаслідок цього ресурси значною мірою вичерпані та деградовані й потребують дбайливого ставлення та ощадливого використання. Особливо це стосується земельних, водних і лісових ресурсів;

– енергомісткість ВВП України в 2,6 рази перевищує середньосвітову;

– земельні ресурси потерпають від різних видів ерозії, а показник розораності території України в 5 разів перевищує середньосвітовий, однак ефективність використання земель є надзвичайно низькою;

– рівень водомісткості національної економіки в 2,5 раза перевищує середньосвітовий рівень.

Спостерігається тенденція зростання обсягів вирубування лісів, що є прямим підтвердженням того факту, що прийняті закони у нас не працюють. Визначення категорій лісів, збереження біорізноманіття, необхідність у підвищенні відсотка лісистості країни та інше не можуть зупинити знищення лісів, причому зникають останні особливо цінні корінні ліси, унікальні байрачні, старовікові ліси та інші.

Ліси в нашій державі розглядають як *сировину*, а не як частину природного середовища, яка є важливим компонентом для існування людства. На ставлення до навколишнього природного середовища перш за все впливає суперечність двох «Е» – з одного боку ЕКОНОМІКИ, а з іншого – ЕКОЛОГІЇ. За минулі історичні часи людство віддавало перевагу першій – економіці. Остання ж досягла такого занепаду, що далі мовчати вже було неможливо. Економічна криза, в якій ми постійно перебуваємо, не дає можливості радикально змінити екстенсивне використання природно-ресурсного потенціалу, істотно зменшити ресурсомісткість виробництва та поліпшити якість життя населення. Все це продовжує затягувати нас до екологічної кризи, наслідки від якої будуть вже катастрофічними.

Тому саме зараз треба зробити значний крок і визнати, що все, пов'язане зі збереженням природного середовища, є **пріоритетним** для країни, Європи й усього світу. Саме з цього слід почати зворотний відлік у відновленні природи і, відповідно, здоров'я й життя людини. А це має вирішуватися на законодавчому рівні із залученням широких верств населення, активістів, молоді та вчених. Треба відмовитися від примітивних, дилетантських підходів під час взаємодії з природою.

Зміни мають відбуватися на всіх рівнях. Проте найважливішим є цілеспрямована виховна робота з підростаючим поколінням. Варто зазначити, що виховна та освітня робота потребує кардинального переосмислення та переробки, а екологічне виховання має стати одним з найважливіших питань, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища. У першу чергу це стосується молодого покоління, саме тієї частини населення країни, від яких у майбутньому буде залежати прийняття рішень і конкретні дії, що впливають на природні процеси. Відповідне екологічне виховання, що вплине на формування позитивного природоохоронного світогляду, забезпечить країну стабільним розвитком.

Поглиблення екологічних проблем планети до кризового стану й глобальне осмислення цього процесу людством спонукало у світі, і зокрема в Європі, становлення нового освітнього простору – системи безперервної екологічної освіти. Екологічне виховання стає для дитини обов'язковим і постійним процесом, який проходить через все її життя, змінюючись, ускладнюючись, але постійно формуючи у дитини позитивне ставлення до природи.

В Україні в цей час також формується загальна Концепція безперервної екологічної освіти, початковою ланкою якої є сфера дошкільного виховання.

Екологічна освіта – це безперервний процес навчання, виховання та розвитку особистості. Тільки забезпечивши постійне поповнення екологічних знань, можна подолати суперечність між особистим та суспільно необхідним. За віковими озна-

ками екологічне виховання можна поділити на три етапи: дошкільне виховання, що включає виховання в сім'ї та дитячому дошкільному закладі; екологічне виховання у школі; екологічне виховання у вищому навчальному закладі. Відповідно до віку розробляють програми екологічного виховання.

Метою екологічного виховання є формування в особистості екологічної свідомості й мислення. Передумова для цього – екологічні знання, наслідком яких є екологічний світогляд. Екологічну свідомість як моральну категорію потрібно виховувати у дітей з раннього дитинства.

Природа має відкритися перед дитиною як жива лабораторія, де можна спостерігати й вивчати життя її мешканців, як школа, в якій можна успішно оволодіти елементарними правилами поведінки, уміннями та навичками розумного використання, примноження її багатств.

Навчаючись у ВНЗ, молоде покоління засвоює нові знання на основі сформованого екологічного світогляду. Але для цього потрібно розробити нові програми й підходи у виховному процесі [4]. Не є секретом, що знання, які отримують студенти деяких сільськогосподарських напрямків, досі ґрунтуються на підходах 40–50-х років ХХ століття, коли головним було гасло «*Нельзя ждати милости от природы...*». До чого це призвело – ми зараз бачимо і відчуваємо, але змінити такі підходи вкрай складно.

Крім традиційних форм навчання (лекції, практичні заняття, постановка експериментів та інше), необхідно застосовувати дуже ефективний метод навчання, що отримав назву «польової екології». Основна ідея цього методу полягає в тому, що вивчення природи проходить безпосередньо в самому природному середовищі [2].

Розглядаючи «польову екологію» як перспективний метод екологічного виховання молоді в нашій державі, слід зазначити, що для успішного впровадження його в життя необхідно об'єднати зусилля навчальних установ, з одного боку, і природно-заповідних об'єктів, зокрема національних природних парків – з іншого.

На думку багатьох дослідників, саме природна територія, яка охороняється, – це відкрита класна кімната, в якій відбувається глибше розуміння відносин між людиною й природою, що, зрештою, сприяє збереженню всіх природних багатств не тільки в межах таких природних територій, а й, головне, поза їх межами [3].

Об'єднання зусиль стосовно екологічного виховання молоді навчальними закладами й національними природними парками дає можливість розв'язати ряд проблем: залучення професійних екологів до виховного процесу, використання території ПЗФ, можливість широкого застосування різних методів і форм екологічного виховання.

Література:

1. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки / Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1998. – № 38–39. – С. 248.
2. Воронцова І. А. «Польова екологія» – як важливий елемент формування еколого-освіченого покоління / І. А. Воронцова, С. В. Влащенко // Проблеми сучасної педагогіки. Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта, 2013. – Вип. 39, Ч. 3. – С. 63–68.
3. Воронцова І. А. Розвиток екологічних таборів на об'єктах природно-заповідного фонду / І. А. Воронцова, С. В. Влащенко / Зб.: Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Ялта; Гуманітарно-педагогічна академія.

4. Воронцова І. А. Формування природоохоронного світогляду у шкільної та студентської молоді. / І. А. Воронцова, С. В. Влащенко, С. В. Разметаєв // Екол. вісник. – 2010. – № 3–4. – С. 19–20.